

**RESPUBLIKAMIZNING JANUBIY-G‘ARBIY VILOYATLARIDA  
QORAMOLLAR VA PARRANDALAR GELMINTOZLARINING  
EPIZOOTOLOGIYASI**

**Akramov Komiljon Shuhrat o‘g‘li**

doktorant

Veterinariya ilmiy-tadqiqot instituti

E-mail: [komiljonshuhratovich@gmail.com](mailto:komiljonshuhratovich@gmail.com)

**Meyliyev Salohiddin Salim o‘g‘li**

doktorant

Veterinariya ilmiy-tadqiqot instituti

**ANNOTASIYA**

Ushbu maqolada Respublikamizning o‘ziga xos geografik-iqlim xususiyatlariga ega bo‘lgan Buxoro va Navoiy viloyatlarida chorva hayvonlari – qoramol va parranda (tovuq)larning gelmintozlari va ularning tarqalish darajasi bo‘yicha ma’lumotlar keltirilgan.

**Kalit so‘zlar:** gelmintoz, ekstenszararlanganlik, marshallagioz, nematodiroz, oshqozon-ichak strongilyatozlar, fassiolyoz, moniezioz, askaridioz, geterakidoz, kapilyarioz.

**EPISOTOLOGY OF CATTLE AND POULTRY HELMINTOSES IN THE  
SOUTH-WESTERN REGIONS OF OUR REPUBLIC**

**ABSTRACT**

This article presents information on helminthiasis of livestock - cattle and poultry (chicken) and their prevalence in Bukhara and Navoi regions, which have unique geographical and climatic features of our Republic.

**Key words:** helminthosis, extension, marshallagiosis, nematodiosis, gastrointestinal strongyliatosis, fasciolosis, monieziosis, ascariasis, heterokidosis, capillariosis.

O‘zbekiston respublikasining janubiy-g‘arbiy iqlim-mintaqasi viloyatlari hisoblangan Buxoro va Navoiy viloyatlari hududlarining asosiy qismi qizil-qum massivini egallaydi. Ushbu hududlarning iqlimi keskin kontinental bo‘lib, qish oylarida havoning harorati birmuncha sovuq ( $-42-46^{\circ}\text{C}$  gacha) bo‘lishi, yozning jazirama kunlari esa anchayin issiq ( $+46-49^{\circ}\text{C}$ ) bo‘ladi. Bunday iqlim sharoitida turli invasion kasalliklar, jumladan gelmintozlarning ham tarqalishi, kasalliklar qo‘zg‘atuvchilarining biologiyasi, epizootik jarayonga ta’sir ko‘rsatadi.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda bunday geografik-iqlim hududlarda gelmintozlarning tarqalishi va epizootologik jihatlarini o‘rganish, bu ma’lumotlar asosida kasalliklarga qarshi chora-tadbirlar ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Buxoro va Navoiy viloyatlarida chorva hayvonlari qoramollar va parranda (tovuq)larning gelmintozlari, bu hududga xos bo‘lgan asosiy gelmintozlarning tarqalishi bo‘yicha tadqiqotlar olib bordik.

### **TADQIQOTLARNING HAJMI VA USLUBLARI**

Tadqiqotlar 2022-yilning sentabr-oktabr oylarida olib borildi, Navoiy viloyatida 82 bosh, Buxoro viloyatida 124 bosh qoramol, 76 va 92 bosh parranda (tovuq)larning tezak nam unalari gelmintoovoskopiyaning Fyulleborn va ketma-ket yuvish usullari hamda gelmintolarvoskopiyaning VITida takomillashtirilgan Berman-Orlov usuli (Ya.D.Nikolskiy, 1961) usullari bilan tekshirildi va bu tur hayvonlarning turli gelmintozlar qo‘zg‘atuvchilari bilan ekstenszararlanganligi aniqlandi.

## TADQIQOT NATIJALARI

Qoramollarning turli gelmintozlar bilan zararlanganligini aniqlash natijalariga ko‘ra, Navoiy va Buxoro viloyatlarida tekshirilgan 206 bosh qoramollarning 92 boshi, ya’ni 44,6 foizi turli gelmintozlar bilan zararlangan bo‘lib, ular orasida 1 bosh (0,48%) mol marshallagiyalar bilan, 2 bosh (0,96%) nematodiruslar bilan, 49 bosh (23,8%) qoramollar boshqa oshqozon-ichak strongilyatozlar bilan zararlanganligi aniqlandi.

### 1-jadval

**Buxoro va Navoiy viloyatlarida qoramollarni gelmintozlar bilan ekstenszararlanganligi**

Viloyatlar	Tekshirilgan hayvonlar soni, bosh	Ekstenszararlanganlik							
		marshallagioz		nematodiroz		boshqa oshqozon-ichak strongilyatozlari		gelmintozlar bilan umumiy zararlanish	
		bosh	%	bosh	%	bosh	%	bosh	%
*Navoiy	82	1	1,2	-	-	19	23,2	43	52,43
Buxoro	124	-	-	2	1,6	30	24,2	49	39,1
<b>Ja’mi</b>	206	1	0,48	2	0,96	49	23,8	92	44,6

Ma’lumki, bizning respublikamizda parrandachilik sohasi ham so‘mgi yillarda jadal tarzda rivojlanib bormoqda. Bu sohaning rivojlanishida avvalo hukumatimizning davlat siyosati darajasida e’tibori desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Bundan tashqari yirik ixtisoslashgan parrandachilik xo‘jaliklarining tashkil etilishi, turli sanoat korxonalarining yordamchi xo‘jaliklari va aholining shaxsiy xo‘jaliklarida ko‘plab parranda, ayniqsa tovuq boqilib, aholini parhez taomlar – tuxum va parranda go’shti bilan ta’minlash rivojlanib bormoqda.

Ushbu turdagi xo‘jaliklarda ham parrandalarning turli kasalliklari, jumladan gelmintozlari uchrab turadi. Biz respublikamizning Navoiy va Buxoro viloyatlarida asosan yerda saqlab boqiladigan parranda (tovuq)lar orasida gelmintozlarning qanday darajada tarqalganligini aniqlash maqsadida Navoiy viloyatining ayrim tumanlaridan 76 bosh, Buxoro viloyatidagi ayrim tumanlardan esa 92 bosh jami 168 bosh tovuqlarni

gelmintologik tekshirib ularning umuman 47 foizi gelmintozlar bilan, jumladan 26,7% tovuqlar askaridioz bilan, 33,3% - geterakidoz bilan, 11,3% kapilyarioz bilan zararlanganligi aniqlandi.

Navoiy viloyatida tovuqlarning gelmintozlar bilan umumiy zararlanganligi 43,4 foizni, askaridioz bilan zararlanganlik 26,3%, geterakidoz bilan – 32,9%, kapilyarioz bilan – 4,0 foizni tashkil qildi.

Buxoro viloyatida bu ko‘rsatgichlar mos ravishda 50,0, 27,2, 33,7, 17,4 foizni tashkil qilishi aniqlandi (2-jadval).

## 2-jadval

**Respublikaning Navoiy va Buxoro viloyatlarida parranda (tovuq)larning gelmintozlar bilan ekstenszararlanganligi**

Viloyatlar	Tekshirilgan parranda (bosh)	Ekstenszararlanganlik, %			
		askaridioz	geterakidoz	kapilyarioz	gelmintozlar bilan umumiy zararlanganlik
Navoiy	76	26,3	32,9	4,0	43,4
Buxoro	92	27,2	33,7	17,4	50,0
<b>Ja'mi</b>	168	26,7	33,3	11,3	47,0

Ma'lum bo'ldiki, Navoiy va Buxoro viloyatlarida hudud iqlimining quruq va issiq bo'lishiga qaramasdan parranda (tovuq)lar orasida askaridioz va geterakidoz keng tarqalgan, Buxoro viloyatida, parrandalar orasida kapilyarioz ham uchrashligi ma'lum bo'ldi.

## XULOSALAR

1. Yuqorida aniqlangan ma'lumotlar Navoiy va Buxoro viloyatlarning keskin-kontinental iqlimi, hududining ma'lum qismi sho'rlanganligiga qaramasdan chorva hayvonlari orasida gelmintozlar birmuncha keng tarqalgan bo'lib, ular chorva hayvonlari patologiyasiga va chorva hayvonlari mahsuldorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

2. Qoramollar orasida gelmintozlar tarqalishining yana bir jihati – oxirgi yillar qoramollar orasida oldin deyarli kuzatilmagan gelmintozlarning paydo bo‘lishi, ya’ni qoramollar orasida toksokaroz bilan zararlanganlik (Buxoro viloyatida 17,7%, Navoiy viloyatida 37,8%) e’tiborni jalb qiladi va bu holatni bartaraf etish chora-tadbirlarni amalga oshirishni talab qiladi.

3. Parrandachilikka ixtisoslashgan fermer-dehqon xo‘jaliklari, sanoat korxonalarining yordamchi xo‘jaliklari va aholining shaxsiy xo‘jaliklarida gelmintozlar askaridioz, geterakidoz, kapilyarioz sezilarli darajada zarar yetkazishini hisobga olib bu kasalliklarni oldini olish choralari amalga oshirish lozim.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)**

1. Иргашев И.Х. Гельминты и гельминтозы каракульских овец. Ташкент, 1971. 283 с.
2. Никольский Я.Д. Методы качественного и количественного анализа для прижизненной диагностики гельминтозов мелкого рогатого скота. //Тр. УзНИВИ, т.14, 1961. –С. 153-159.
3. Oripov A.O., Yo‘ldoshev N.E. Qorako‘l qo‘ylarning asosiy gelmintozlari. Toshkent, 2009. 151 b.
4. Oripov A.O., Davlatov R.B., Yo‘ldoshev N.E. Veterinariya gelmintologiyasi. Toshkent, 2016. 239 b.